

Rikosseuraamusviraston monisteita 8 / 2006

Vankien sijoitus ulkopuoliseen laitokseen vuonna 2005

Ulla Knuuti

28.8.2006

**VANKIEN SIJOITTUMINEN ULKOPUOLISEEN LAITOKSEEN
VUONNA 2005**

SISÄLLYS

1. VANGIN ULKOPUOLISEEN LAITOKSEEN SIJOITTAMISEN LÄHTÖKOHDAT.....	3
2. ULKOPUOLISEEN LAITOKSEEN SIJOITTAMISEN EDELLYTYKSET	4
3. VALVONTA ULKOPUOLISESSA SIJOITUKSESSA.....	6
4. ULKOPUOLISTEN SIJOITUSTEN OHJAUS	6
5. VANKIMÄÄRÄ JA SIJOITETUT VANGIT	8
6. VANKILOIDEN JA SIJOITUSLAITOSTEN VÄLINEN YHTEISTYÖ.....	9
7. YHTEISTYÖ VANKILOIDEN JA SIJOITELTUIJEN VANKIEN KOTIKUNTIEN VÄLILLÄ.....	13
8. SIJOITUSTEN MAKSAJA	13
9. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	14

1. VANGIN ULKOPUOLISEEN LAITOKSEEN SIOJITTAMISEN LÄHTÖKOHDAT

Vankien sijoitus ulkopuoliseen laitokseen tuli mahdolliseksi 1.6.1999 lukien rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 3 d §:n (364/1999) nojalla. Tämän jälkeen luotettavaksi katsottava vanki, jolla on päihdeongelma tai jolla voidaan olettaa olevan erityisiä vaikeuksia selviytyä vapaudessa, on voitu sijoittaa määräajaksi vankilan ulkopuoliseen laitokseen, jossa hän osallistuu päihdehuoltoon tai hänen selviytymismahdollisuuksiaan parantavaan muuhun tavoitteelliseen toimintaan. Luvan ehdoksi on asetettu, että vanki pyydetessä antaa päihdetestin tai suorittaa puhalluskokeen. Sijoituksen ehtona on myös, että vanki suostuu siihen, että ulkopuolinen laitos tai vastaava yksikkö saa ilmoittaa vankilalle ehtojen rikkomisesta. Jos vanki ei noudata hänelle asetettuja ehtoja, sijoitusmääräys on voitu peruuttaa.

Vangin rangaistusajan suunnitelma on pohjana ulkopuoliseen laitokseen sijoittamiselle. Suunnitelman lähtökohtana on arvio vangin toimintakyvystä ja toiminnan tarpeesta. Tavoitteena on parantaa vangin toimintakykyä ja vähentää todennäköisyyttä syyllistyä uusiin rikoksiin. Suunnitelma käsittää vangin toiminnan rangaistusaikana sekä toimenpiteet vapautumista varten. Suunnitelma laaditaan eri ammattiryhmien edustajien ja vangin yhteistyönä sekä vangin suostumuksella yhteistyössä vangin kotikunnan sekä muiden viranomaisten ja yhteistyötahojen kanssa.

Sijoituslaitokseen sijoitettu vanki suorittaa siellä osan rangaistuksestaan osallistuen sijoituslaitoksen toimintaan aivan kuten muutkin kuntoutettavat sääntöjen mukaisesti. Poikkeuksena tästä on se, että vangin tulee aina saada vankilan johtajan lupa poistuaan sijoituslaitoksen alueelta, myös silloin, kun käynti liittyy sijoituslaitoksen ohjelmaan. Vangille voidaan antaa jatkuvaluonteinen lupa säännöllisiin sijoituslaitoksen ohjelmaan liittyviin käynteihin.

Sijoitus tehdään tavallisesti rangaistuksen lopussa tietyksi määräajaksi. Sijoitusaikaa harkittaessa on lähtökohtana se, että sijoitus on lyhytaikainen osa vankeusrangaistuksesta. Sijoitusta ei tule ilman erityisiä syitä tehdä kerrallaan alle 2 viikoksi tai yli 6 kuukaudeksi.

2. ULKOPUOLISEEN LAITOKSEEN SIOITTAMISEN EDELLYTYKSET

Vankila voi ryhtyä toimenpiteisiin vangin sijoitusasiassa, kun sijoitus on vangin rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden mukaista ja vanki on toiminnallaan osoittanut olevansa sitoutunut suunnitelman toteuttamiseen ja on halukas sijoitukseen. Jos Rikosseuraamusvirastolla on poistumislupia koskeva toimivalta, niin se myös päättää vangin sijoituksesta. Tällöin vankilan toimittamissa asiakirjoissa tulee olla luotettava selvitys siitä, että sijoituksen edellytykset ovat olemassa. Jos vangin poistumislupia koskeva ratkaisuvalta on siirretty vankilan johtajalle, tämä on toimivaltainen ratkaisemaan myös vangin sijoituksen vankilan ulkopuolelle.

Vangin sitoutuminen rangaistusajan suunnitelmaan on osoitettu silloin, kun vanki on pidemmän aikaa noudattanut suunnitelmaa menestyksellisesti. Sitoutumisen kuntoutukseen tai muuhun toimintaan hän voi osoittaa myös ennen rangaistuslaitokseen tuloa tapahtuneessa vastaavassa toiminnassa. Vangin tulee täyttää myös muut sijoitukseen liittyvät edellytykset, jotka ovat seuraavat:

- Vanki on nuorisovanki tai määräaikaista vankeusrangaistusta taikka sakon muuntorangaistusta suorittava vanki. Myös elinkautista vankeusrangaistusta suorittava voidaan sijoittaa ulkopuoliseen laitokseen. Vankilan ulkopuolelle ei kuitenkaan voida sijoittaa pakkolaitokseen eristettyä.
- Vankia ei ole määrätty karkotettavaksi Suomesta tai karkotusasia ei ole vireillä.
- Vangin voidaan arvioida noudattavan ehtoja, joita hänelle asetetaan ulkopuoliseen laitokseen sijoitettaessa.
- Yhteistyössä vangin kanssa on laadittu edellä mainittu rangaistusajan suunnitelma, ja vanki on osoittanut sitoutuneensa siihen.
- Vanki tarvitsee työ- ja toimintakykynsä edistämiseksi sellaista hoitoa, tukea, kuntoutusta tai muuta apua, jota ei voida tai jota ei ole tarkoituksenmukaista järjestää vankilassa, ja sijoittuminen ulkopuoliseen laitokseen tukee vangin rangaistusajan suunnitelmassa asetettujen tavoitteiden saavuttamista.
- Vanki suostuu noudattamaan ehtoja, joita hänen edellytetään noudattavan sijoituslaitoksessa sekä siihen, että vankila on yhteydessä sijoituslaitokseen, vangin kotikunnan viranomaisiin ja tarvittaessa myös muihin viranomaisiin sijoittamista valmisteltaessa.
- Vanki suostuu määrättyjen ehtojen noudattamisen valvomiseksi sijoituksen aikana suorittamaan puhalluskokeen tai antamaan virtsanäytteen päihteiden käytön tutkimiseksi sekä sijoittamisen valmistelun aikana vankilassa että sijoituslaitoksessa siihen, että sijoituslaitos saa ilmoittaa vankeinhoitoviranomaisille, jos hän on rikkonut tai hänen epäillään rikkoneen sijoitukselle asetettuja ehtoja
- Vanki suostuu siihen, että vankeinhoitoviranomaiset voivat antaa laitokselle, johon vanki sijoitetaan tai on sijoitettu, vankia koskevia sellaisia tietoja, jotka ovat tarpeen toiminnan tarkoituksenmukaisuuden turvaamiseksi.

Vankila selvittää yhteistyössä vangin kotikunnan viranomaisten kanssa ennen sijoitusta sijoituslaitoksen soveltuvuuden vangin sijoittamiseen. Kotikunnan viranomaisten kanssa on tehtävä vangin suostumuksella yhteistyötä myös sijoituksen aikana tarvittavien tukitoimien järjestämiseksi sekä sijoitukseen liittyvien tavoitteiden ja vangin vapautumiseen liittyvien toimenpiteiden yhteensovittamiseksi. Vankila selvittää osallistuuko kunta vangin sijoituksesta aiheutuviin kustannuksiin ja varmistaa ja että kunta huolehtii vangin jatkohoidon järjestämisestä rangaistusajan jälkeen.

Vanki voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle Rikosseuraamusviraston tai vankilan johtajan hyväksymään päihdehuoltolaitokseen tai muuhun päihdehuollon yksikköön, sisäoppilaitosmuotoisesti koulutusta järjestävään tai muuhun sellaiseen laitokseen, jossa järjestettävän toiminnan katsotaan edistävän vangin selviytymistä. Sijoituslaitokseen liittyvät edellytykset ovat seuraavat:

- Sijoituslaitos järjestää sosiaali- tai terveydenhuollon, opetus- tai muita soveltuvia palveluja. Laitos on valtion, kunnan, kuntayhtymän tai muun julkisyhteisön ylläpitämä tai vastaava yksityinen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottava yksikkö, jonka toiminta on järjestetty yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain (603/1996) tai yksityisestä terveydenhuollosta annetun lain (152/1990) mukaisesti.
- Sijoituslaitoksesta sovitaan yhteistyössä vangin kotikunnan kanssa, kun kotikunta osallistuu sijoituksesta aiheutuvien kustannusten korvaamiseen tai kun se on tarpeen sijoituksen yhteensovittamiseksi vangin vapautumisen jälkeen mahdollisesti tarpeellisten toimenpiteiden kanssa.
- Sijoituslaitoksessa on riittävä valvonta tai sen toimintamallia voidaan muutoin pitää sijoituksen kannalta tarkoituksenmukaisena.
- Sijoituslaitos sitoutuu valvomaan vangin sijoitukseen liittyvien ehtojen noudattamista ja ilmoittamaan vankilalle ehtojen rikkomisesta tai sitä koskevasta epäilystä sijoitussopimuksessa sovittavalla tavalla.
- Sijoituslaitos sitoutuu järjestämään vangin toiminnan siten, että se tukee vangin rangaistusajan suunnitelmassa asetettuja tavoitteita.

Toiminnan sisällön ja laadun tulee olla sellaista, että sijoittamisen perusteena olevassa vangin rangaistusajan suunnitelmassa esitetyt tavoitteet voivat toteutua. Erityistä luetteloa käytettävistä päihdehuoltolaitoksista vankeinhoidossa ei ole eikä niitä ole kilpailutettu. Lääninhallitukset antavat toimiluvan yksityisille hoitolaitoksille.

Kun vankila, kunta ja sijoitettava vanki ovat päässeet yhteisymmärrykseen sijoituslaitoksesta, tehdään vankilan ja sijoituslaitoksen välinen sijoitussopimus. Vankila ja sijoituslaitos tekevät sijoitussopimuksen, jossa sovitaan sijoituksen tavoitteet, sijoitusajankohta, sijoituksen kesto, toiminnan sisältö sijoituspaikassa, vangille asetettavat ehdot, seuraamukset ehtojen rikkomisesta, yhteydenpito vankilan, sijoituspaikan ja vangin kotikunnan välillä, toimenpiteet sijoituksen päättyessä sekä muut tarvittavat asiat. Lisäksi sopimus sisältää vangin sitoumuksen tavoitteelliseen toimintaan sijoitusyksikössä sekä edellyttää, että kustannusten suorittamisesta on sovittu.

3. VALVONTA ULKOPUOLISESSA SIJOITUKSESSA

Vanki on valvonnan alainen ulkopuoliseen laitokseen sijoituksen aikana. Valvonnan tarkoituksena on varmistaa, ettei vanki poistu sijoituslaitoksesta ilman asianmukaista lupaa eikä syyllisty rikokseen. Vangin on noudatettava sijoitukselle ja päihitteettömyydelle asetettuja ehtoja. Periaatteena sijoitetun vangin valvonnassa on se, että vankila vastaa valvonnasta. Valvontaa toteutetaan sekä suoraan että välillisesti sijoituslaitoksen yhteyshenkilön kautta. Vankila suorittaa valvontaa muun muassa pitämällä yhteyttä vankiin ja sijoituslaitoksen yhteyshenkilöön, käymällä sijoituslaitoksessa sekä suorittamalla valvontaa teknisin välinein esim. puhelimitse. Vankila tai sopimuksen mukaan myös sijoituslaitos, voi päihitteettömyyden toteutukseksi vaatia vankia suorittamaan puhalluskokeen tai antamaan virtsanäytteen. Sijoituslaitos valvoo vangin sijoitusehtojen noudattamista sijoitussopimuksessa sovitulla tavalla ja ilmoittaa vankilalle välittömästi ehtojen rikkomisesta tai sitä koskevasta epäilystä. Vangin sijoitusehtojen rikkomisesta ilmoitetaan tarpeen mukaan suoraan poliisiviranomaiselle.

Valvonta on toteutettava hienotunteisesti ja samalla on huolehdittava siitä, etteivät vankia koskevat salassa pidettävät tiedot tule ilmi ilman vangin antamaa suostumusta. Valvontatoimenpiteet ja sijoituslaitoksen antamat vangin sijoitusehtojen rikkomista koskevat tiedot tulee kirjata niin, että ne pystytään jälkikäteen selvittämään. Vangin sijoituspäätös on peruutettava, jos edellä mainitut vankiin liittyvät edellytykset eivät enää ole olemassa. Jos vankilan valvontatoimenpiteiden tai sijoituslaitoksen ilmoituksen perusteella on syytä epäillä, että vanki ei noudata hänelle asetettuja ehtoja, hänet voidaan siirtää välittömästi suljettuun rangaistuslaitokseen asian selvittämisen ajaksi. Vankila voi peruuttaa sijoituspäätöksen, jos vanki ei ole noudattanut hänelle asetettuja sijoitusehtoja eikä rike ole vähäinen tai peruutus on tarpeen rikollisen toiminnan ehkäisemiseksi. Vankia on kuultava ennen päätöksen tekemistä.

4. ULKOPUOLISTEN SIJOITUSTEN OHJAUS

Vankilan on aina ilmoitettava Rikosseuraamusvirastolle vangin sijoituksesta sekä lähetettävä raportti sijoituksen päättymisen jälkeen. Rikosseuraamusviraston johtoryhmä asetti 2001 vankilan ulkopuolisessa laitoksessa tapahtuvan vankien kuntoutuksen ohjausta ja seurantaa varten ohjaus- ja seurantaryhmän, jonka tehtävänä on seurata vankilan ulkopuolisessa laitoksessa vangeille järjestetyn kuntouttavan toiminnan tavoitteiden toteutumista, toiminnan sisältöjä, käytettyjä toimintamalleja, asiakastyytyvyyttä ja toiminnan vaikuttavuutta. Rikosseuraamusvirasto teki vankiloille sekä sijoituslaitoksille kyselyn sijoitustoiminnan kehittämiseksi, jolloin vankiloilta kysyttiin muun muassa:

- Heidän kokemuksia vankien kuntoutuksesta vankilan ulkopuolisessa laitoksessa ja yhteistyöstä vankien kotikuntien kanssa
- Vankiloiden näkemystä missä tilanteessa ja minkälaisille vangeille ulkopuolinen kuntoutus sopii
- Miten toiminta ja sen organisointi tulee järjestää perustettavassa aluevankilassa
- Ehdotuksia kuntoutuslaitosten kilpailuttamisen toteuttamiseksi
- Ehdotuksia yhteistyökäytäntöjen tarkistamiseksi

Vankiloiden kokemukset ulkopuolisista sijoituksista olivat olleet pääosin positiivisia. Kuntoutuksen nähtiin hyvänä keinona lieventämässä siviilin ja vankilan välistä kuilua. Yhteistyö kuntien kanssa oli myös sujunut pääosin hyvin, mutta rahoituksesta sopiminen koettiin useissa tapauksissa ongelmallisena, sillä kunnat eivät juurikaan olleet suostuvaisia maksamaan kuntoutuksesta aiheutuvia kuluja. Erityisesti niissä vankiloissa, joissa sijoituksia ei oltu juurikaan tehty, kritisoitiin ulkopuolisten sijoitusten valmistelun työläyttä ja päättäjien monilukuisuutta. Esteenä sijoituksille myös mainittiin olevan arkuus poiketa aikaisimmista vankeinhoidon toimintatavoista. Samoin sijoitusten suunnittelua vaikeutti se, että vangit saattavat olla kotoisin hyvin kaukaa sijoitusvankilaa, jolloin sijoitusta oli vaikea valmistella.

Yhteistyö kuntoutuslaitosten kanssa oli sujunut hyvin. Vangin edellytyksistä ulkopuoliseen sijoitukseen vaadittiin vangin motivoitumista ja osallistumista jo vankila-aikana kuntoutukseen. Rikosseuraamusviraston ohjeeseen ei kohdistettu juurikaan muutostarpeita. Tulevan aluevankilan toivottiin jatkossa päättävän määrärahaesityksistä. Jotkut vankilat toivoivat, että sijoittajayksiköllä tulisi olla päätösvalta ulkopuolisten sijoitusten suhteen. Kuntoutuslaitosten kilpailuttamista ei koettu tarkoituksenmukaisena sillä sijoituksessa tulisi aina huomioida kotikunnan käyttämät kuntoutuspalvelut sekä vangin tarve. Ehdotuksia yhteistyökäytäntöjen tarkistamiseksi ei juurikaan esitetty.

Hoitolaitosten lähettämät kokemukset yhteistyöstä olivat myönteisiä. Vankien kuntoutusten koettiin onnistuvan hyvin eikä vankistatuksella olevien ihmisten kuntoutuksen koettu juurikaan poikkeavan muiden asiakkaiden kuntoutuksesta. Kaikki vastanneista kuntoutuslaitoksista ilmaisivat halunsa jatkaa edelleen vankilan ulkopuolisena sijoituslaitoksena.

Ohjaus ja seurantaryhmä kokoontui vuonna 2005 yhden kerran. Tällöin kokouksessa tarkasteltiin muun muassa Rikosseuraamusviraston kyselyssä saatua palautetta, ulkopuolisen sijoituksen tilannetta edellisestä vuonna, ohjeistusta sekä keskusteltiin vankilan ja kuntoutuslaitoksen välisestä yhteistyöstä.

5. VANKIMÄÄRÄ JA SIOJITETUT VANGIT

Yhteensä rangaistuslaitoksen ulkopuolisen sijoituksen oli aloittanut vuonna 2005 34 vankia. Lisäksi 6 oli aloittanut kuntoutuksen jo edellisellä vuonna. Vuoden 2005 vaihtuessa ulkopuolisessa sijoituksessa oli 4 vankia.

Sijoitetut vangit vuosina 2000 - 2005

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Yhteensä
Silta-Valmennusyhdistys	-	6	23	18	15	18	80
Päihdehuoltolaitokset	6	15	19	22	31	16	109
Muut laitokset	-	-	1	-	-	-	1
Yhteensä	6	21	43	40	46	34	190

Sijoitettujen vankien ikä vaihteli 21:stä 55:een vuoteen. Mediaani-ikä oli 29 vuotta, kun taas sijoitettujen keskiarvoikä oli 32 vuotta. Alle 25-vuotiaita sijoitetuista oli 9, alle 21-vuotiaita vankeja ei ollut yhtään.

Ulkopuolisia sijoituksia ei ole kohdistettu pelkästään ensikertaisiin vankeihin vaan ulkopuolisen sijoituksen tarve on arvioitu yksilöllisesti. Ulkopuolisessa sijoituksessa olleiden vankilakertaisuus oli 1-13. Suurin osa eli 17 sijoitetuista oli ensikertalaisia, toista kertaa vankilassa olevia oli 2 ja kolmatta kertaa 4. Sijoitetuista lähes kolmannes (11) oli ollut vähintään viisi kertaa vankilassa.

Se mihin rikokseen sijoitetut olivat syyllistyneet vaihteli laidasta laitaan. Suurin vankiryhmä sijoitetuista (15) koostui pääririkoksena huumausainerikoksesta tuomituista. Toiseksi suurin ryhmä koostui pääririkoksena väkivaltarikoksista tuomituista. Yksi sijoitetuista oli sakon muuntorangaistusta suorittava. Huomioitava on, että päärikos ei aina kerro koko totuutta, sillä henkilöllä voi olla tuomioita useammanlaisesta rikoksesta kuin mitä pääririkokseksi määritelty teko edustaa.

Vapautuvien vankien vankila-aika on Suomessa keskimäärin 8 kuukautta. Ulkopuoliseen laitokseen sijoitetut vangit ovat tavallisesti olleet suorittamassa pidempää rangaistusaikaa, jolloin he ovat osallistuneet kuntoutukseen vankilassa ja tarvitsivat tukea vapautumisvaiheeseen. Sijoitettujen keskimääräinen vankila-aika oli 1½ vuotta. Alle kolmea kuukautta vankilassa sijoitetusta ei ollut kukaan. Vankila-aika, jossa vankilaan tulo- ja vapautumispäivän välinen ero oli alle 12 kuukautta oli suorittamassa 9 henkilöä. Vankilassa 1 - 3 vuotta sijoitetuista oli 24. Yli kolme vuotta vankilassa oli yksi sijoitetuista.

Kuntoutusajan pituus ulkopuolisessa laitoksessa oli seuraava:

alle 1 kuukausi	2
1 kk – alle 3 kuukautta	13
3 kk – alle 6 kuukautta	18
6 kuukautta tai enemmän	1
Yhteensä	34

Pituudessa on laskettu kuntoutuksen suunnitellusti päättäneiden sijoitusaika ja kuntoutuksen keskeyttäneille sen todellinen pituus. Keskimääräisen sijoituksen pituus oli 91 vuorokautta. Silta-Valmennuksessa sijoitusajat olivat yleensä kolmesta kuukaudesta kuuteen kuukauteen, kun muissa laitoksissa reilu puolet sijoituksista jäi alle kolmen kuukauden pituisiksi. Keskimäärin sijoitus päihdehuoltolaitoksiin kesti 84 vuorokautta. Pisin sijoitus oli 220 vuorokautta Mikkeli-Yhteisöön ja tämän kuntoutuksen maksoi kokonaisuudessaan kotikunta.

Sijoitukset toteutuivat pääosin suunnitellun mukaisesti ja suurinta osaa niistä pidettiin muutenkin onnistuneina. Vankeusrangaistuksen päättymisen jälkeen kuusi sijoitettua jatkoi kuntoutusta laitoksessa kotikunnan myöntämällä maksusitoumuksella. 22 vankeista päätti laitospäättämisen vapautumispäivänä. Osalla heistä hoito jatkui avohoidossa, jotkut olivat kiinnittyneet itsehoitoryhmiin ja jotkut olivat saaneet työ- ja opiskeluasiansa kuntoon. Kuntoutuksen aikana sijoitetun kuntoutuksen jälkeistä elämän tilannetta oli valmisteltu, mutta silti jotkut vapautuivat kuntoutuslaitoksesta siten, että heidän asumistaan ei oltu saatu järjestettyä, jolloin he vapautumisen jälkeen asettuivat sukulaisten tai tuttavien luo asumaan.

Sijoitetusta kuuden kuntoutus oli päätynyt keskeytykseen, jolloin he olivat palanneet vankilaan lopputuomion ajaksi. Keskeytyksen syyt olivat seuraavat

- sitoutumattomuus laitoksen kuntoutusohjelmaan
- vanki myöntänyt lomalla käyttäneensä alkoholia
- myöhästyminen lomalta
- lomalta palaaminen alkoholin vaikutuksen alaisena
- kykenemättömyys antaa huumeselua tietyn ajan puitteissa
- vanki myöntänyt hormonien käytön kuntoutuksen aikana

Kaikki keskeytykset olivat tapahtuneet Silta-Valmennuksessa. Keskeytyneet vangit tulivat viidestä eri vankilasta. Vaikka kuntoutus joillakin oli keskeytynyt, niin kuntoutuslaitoksen laatiman selvityksen mukaan kuntoutuksen voidaan silti katsoa ainakin osittain onnistuneen. Keskeytyksestä huolimatta joidenkin jatkohoito saatiin järjestettyä vapautumisen jälkeiseksi ajaksi.

6. VANKILOIDEN JA SIOITUSLAITOSTEN VÄLINEN YHTEISTYÖ

Vankeja on sijoitettu eniten Tampereella sijaitsevan Silta-Valmennusyhdistykseen, joka on erikoistunut lainrikkojien kuntoutukseen ja työhön valmennukseen. Silta-Valmennus on entinen Kriminaalihoitoyhdistyksen Tampereen toimintakeskus, joka perustettiin vuonna 2000 Kriminaalihoitoyhdistyksen valtiollistamisen yhteydessä. Vankeinhoitolaitos käynnisti kuntoutusyhteistyön Silta-Valmennusyhdistyksen kanssa vuonna 2001 oikeusministeriön ja yhdistyksen tekemän sopimuksen perusteella, millä haluttiin eduskunnan toivomuksen mukaisesti turvata toimintakeskuksen psykososiaalinen työ Kriminaalihoitoyhdistyksen valtiollistamisen jälkeen.

Tampereella sijaitsevan Silta-Valmennuksen kuntoutuksen tavoitteena on edistää vangin selviytymistä rangaistusaikana, tukea hänen yhteiskuntaan sopeutumistaan sekä vähentää päihdekäyttöä ja riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin. Kuntoutuspalveluiden avulla

työstetään vangin elämänmuutosprosessia, tarjotaan välineet elämänhallinnan ja toimintakyvyn lisäämiseen ja päihteiden käytön vähentämiseen sekä annetaan perusvalmiudet koulutukseen ja työelämään osallistumiseen. Kuntoutuspalvelut on ensisijassa tarkoitettu toteutettaviksi osana vangin vapautteen valmennusta. Yhdistyksen kuntoutusperiaatteissa korostuu yhteisöllisyys.

Vankilat ja vuonna 2005 käytetyt sijoituslaitokset

Vankila	Sijoitus päihdehuoltolaitokseen	Sijoitus Siltaan	Yhteensä
Jokelan vankila	1	0	1
Hämeenlinnan vankila	3	1	4
Riihimäen vankila	2	0	2
Helsingin vankila/Suomenlinna	1	1	2
Keravan vankila	0	1	1
Satakunnan vankila	0	5	5
Vilppulan vankila	1	4	5
Kylmäkosken vankila	1	3	4
Lounais-Suomen vankila	1	1	2
Vaasan vankila	1	0	1
Sukevan vankila	1	0	1
Mikkelin vankila	2	0	2
Naarajärven vankila	0	1	1
Pelsonvankila/Kestilä	2	0	2
Oulun vankila	0	1	1
Yhteensä	16	18	34

Sijoitetuista enemmistö eli 19 oli sijoitettu suljetusta laitoksesta kun taas 15 sijoitetusta tuli avovankilasta tai avovankilaosastolta.

Vuonna 2005 vankeja oli sijoitettuna seuraaviin päihdehuoltolaitoksiin:

- Mainiemen kuntoutuskeskus 2
- Mikkelin-Yhteisö 2
- Ridasjärven päihdehoitokeskus 4
- Tessio Backa 3
- Oulunkylän ensikoti 1
- Kankaanpään A-koti 1
- Jokimutka 2
- Kitka-koti 1

16

Seuraavassa lyhyt esittely käytetyistä sijoituslaitoksista vuonna 2005. Tiedot hoitolaitoksista on pääosin otettu Stakesin tietokannasta (www2.stakes.fi/neuvoa-antavat/hoitopaikat/hoitopaikat.htm).

Mainiemen kuntoutumiskeskus on Hämeen päihdehuollon kuntayhtymän jäsenkuntien omistama päihdehuollon erityispalveluyksikkö Lammilla. Mainiemen kuntoutumiskeskukseen voi tulla koko maasta. Kuntayhtymän jäsenkunnista tulevat eivät tarvitse ostopalvelusopimusta. Muut kunnat tekevät ostopalvelusopimuksen asiakaskohtaisesti. Mainiemen kuntoutumiskeskuksessa tarjotaan päihdehuollon palveluja 18 vuotta täyttäneille katkaisuhoidosta pitempiaikaiseen kuntoutukseen sekä asiakkaan tarpeiden mukaista työkokeilua ja tukiasumista. Kuntoutustoiminta perustuu yhteisöhoidon periaatteisiin. Kuntoutumiskeskuksessa on useita 6-8 paikaisia yhteisöjä.

Mikkeli-Yhteisö on Vapaan alkoholistihuollon kannatusyhdistys ry:n ylläpitämä hoitolaitos yli 18-vuotiaille moniongelmaisille päihderiippuvuudesta kärsiville ihmisille, jotka haluavat lopettaa päihteiden käytön kokonaan. Mikkeli-Yhteisö sijaitsee Etelä-Savossa seitsemän kilometrin päästä Mikkelin keskustasta, ja yhteisö tarjoaa päihdepalveluita valtakunnallisesti. Yhteisö toimii mahdollisimman lääkkeettömästi. Hoitoaika ja -sisältö on yksilöllinen. Keskimääräinen hoitoaika on 6-8 kuukautta. Hoito perustuu yhteisökasvatukseen ja -hoitoon, 12-asteeseen itsehoito-ohjelmaan sekä tarvittavaan ammattiapuun. Kuntoutuksen jälkeen pyritään jatkohoito järjestämään jatkohoitoyksikössä tai tuetuissa asumispalveluissa.

Ridasjärven päihdehoitokeskus sijaitsee Hyvinkäällä ja on Uudenmaan päihdehuollon kuntayhtymän ylläpitämä hoitolaitos alkoholi-, huume- ja lääkeriippuvaisille miehille, naisille ja pariskunnille. Asiakkaita otetaan maksusitoumuksella ensisijaisesti kuntayhtymän jäsenkunnista, mutta myös muista kunnista. Hoito voi olla pidempikestoista kuntoutusta, katkaisuhoidoa ja avohoitoa tukevaa ryhmähoitoa, joka käsittää ns. intervallihoidon ja avohoitoryhmät. Perushoitoon kuuluvat, terveyden- ja sairaanhoito, fyysinen kuntoutuminen, askartelu- ja toimintaterapia sekä asiakkaan omatoimisuuden aktivoiminen. Perushoittoa täydentävät psyykinen, sosiaalinen ja ammatillinen kuntouttaminen. Keskimääräinen kuntoutusaika on perushoidossa alkoholiriippuvaisilla 1-3 kk, huumeriippuvaisilla 3-6 kk.

Tessio Backa on valtakunnallinen kristillinen päihdehuollon laitospäihdehuollon kuntoutusyksikkö, jota ylläpitää Jyväskylän katulähetys ry. Tessio Backa on aloittanut toimintansa vuonna 1999 ja se sijaitsee Laukaalla. Asiakkaina ovat päihde-, huume- ja muista riippuvuusongelmista kärsivät henkilöt. Yhtenä Tessio Backan perusasiakasryhmänä ovat vangit, vankilasta vapautuvat ja muut laitostaustaiset henkilöt. Tessio Backan osaamista on eri riippuvuusongelmista kärsivien ihmisten tukeminen kuntoutumisessa ja uudelleen yhteiskuntaan sopeutumisessa. Tessio Backassa on 10 paikkaa ja kuntoutukseen voidaan ottaa asiakkaaksi naisia, miehiä sekä pariskuntia.

Oulunkylän ensikoti on Helsingin ensikoti ry:n ylläpitämä viisipaikkainen perhehoitopaikka päihdeongelmallisille vauvaperheille Helsingissä. Äidit ja vauvat ovat ympärivuorokautisessa hoidossa ja isät osallistuvat hoitoon avopalveluasiakkaina. Tavoitteena on saada äidit luopumaan päihteistä raskauden ajaksi ja näin ennaltaehkäistä päihteiden aiheuttamia sikiövaurioita. Lapsen syntymän jälkeen tavoitteena on äidin/ja isän päihteiden käytön hallinta sekä riittävän hyvä äitiys ja vanhemmuus. Oulunkylän ensikoti toimii yhteisöhoidon periaatteella. Tämän lisäksi jokaisella asiakasperheellä on oma lähityöntekijä. Hoito sisältää yhteisölliset ryhmät, kahdenkeskiset keskustelut lähityöntekijän kanssa, perheneuvottelut, verkostokokoukset, toiminnalliset ryhmät ja yhteistyön viranomaisten ja perheiden lähiverkoston kanssa.

Päihdekliniikka Jokimutka sijaitsee Taivalkoskella. Päihdeklinikan hoito on suunnattu päihderiippuvaisille miehille, mutta kuntoutukseen voi tulla myös puolison ja lasten kanssa. Jokimutkassa on 15 asiakaspaikkaa, joista 5 on tarkoitettu avohuollon asiakkaille. Klinikon kuntoutuksessa ovat mukana päihderiippuvainen ja hänen läheisensä. Työssä painottuvat moniammatillisuuden ja verkostotyön mer

kitys. Työmuotona on päihde/perheterapiaistunnot ja niihin liittyvät jokaisen asiakkaan henkilökohtaiset tehtävät. Lisäksi kuntoutukseen sisältyy luentoja liittyen päihde- ja läheisriippuvuuteen. Kuntoutukseen sisältyy myös perhe- ja vanhemmuuskeskustelut, parisuhdetyöskentely, yksilökeskustelut sekä oma-apuryhmien toimintaan motivoiminen. Asiakkaan kuntoutusprosessi pohjautuu yksilöllisesti rakennettuun kuntoutussuunnitelmaan. Yksilökuntoutuksessa useimmat käyvät prosessinsa läpi neljässä viikossa ja siirtyvät sen jälkeen yksilöllisesti suunniteltuun jatkokuntoutukseen.

Kitkajärven huume kuntoutusyksikkö (Kitkakoti) on Kuusamossa sijaitseva yksityinen huume kuntoutuspaikka, jonka omistaa Suomen Huume kuntoutus Oy/Kitkakoti. Palveluja käyttävät eri kaupunkien ja kuntien sosiaali- ja päihdetoimet. Hoitopalveluita tarjotaan nuorille aikuisille. Kuntoutus perustuu asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin ja motivaatioon sekä yhteisöllisyyden, sosiaalisen kuntoutuksen ja verkostotyöskentelyn kautta tapahtuvaan ohjaukseen ja tukeen. Keskimääräinen hoitoaika on 3-6 kuukautta.

Kankaanpään A-koti on Vapaan Alkoholisti huollon kannatusyhdistys ry:n omistama 62 -paikkainen kuntoutumislaitos, joka tarjoaa palveluita päihdeongelmallisille. Peruskuntoutuksessa on kolme yksikköä: naisten yksikkö nuorille naisille, miesten yksikkö nuorille miehille sekä aikuisten alkoholiongelmaisten yksikkö miehille, naisille ja pariskunnille. Peruskuntoutuksen kesto on yleensä 1-3 kk. Kuntoutus sisältää mm. päivittäisiä ohjattuja ryhmiä, ryhmissä purettavia kirjallisia tehtäviä, yhteisökokouksia, toimintaryhmiä, työtoimintaa, akupunktiota ja rentoutusta sekä yksilökeskusteluja. Vapaa-aikana on mahdollisuus osallistua AA- ja NA-ryhmiin sekä harrastaa mm. askartelua ja liikuntaa. Myös peruskuntoutuksessa toimitaan yhteisöllisesti pitämällä säännöllisesti kokouksia, joissa tarvittaessa käsitellään ongelma- ja ristiriitatilanteita. Asiakkaat ja työntekijät vastaavat yhdessä toiminnan sujumisesta ja toipumisilmapiirin säilymisestä. Yhteydenpito kotikuntaan sekä jatkohoitosuunnitelman laatiminen on oleellinen osa peruskuntoutusta. Peruskuntoutuksen jälkeen on mahdollista pyrkiä yhteisöhoitoon.

7. YHTEISTYÖ VANKILOIDEN JA SIOITELTUIJEN VANKIEN KOTIKUNTIEN VÄLILLÄ

Vangin kirjallinen suostumus on edellytyksenä sille, että vankila on yhteydessä vangin kotikunnan viranomaisiin, mahdolliseen sijoituslaitokseen sekä muihin viranomaisiin ja yhteistyötahoihin sijoituksen valmistelemiseksi ja että vankila antaa näille valmistelun kannalta tarpeellisia vankia koskevia tietoja. Vankia koskevien tietojen antaminen vankilan, sijoituslaitoksen ja muiden yhteistyötahojen välillä sijoituksen aikana määrittellään vangin sitoutuessa sijoitusta koskeviin ehtoihin.

Vankila selvittää yhteistyössä vangin kotikunnan viranomaisten kanssa ennen sijoitussovimuksen tekemistä mahdollisen sijoituslaitoksen soveltuvuuden vangin sijoittamiseen ottaen huomioon sijoituslaitosta koskevat edellytykset. Kotikunnan viranomaisten kanssa tehdään vangin suostumuksella yhteistyötä myös sijoituksen aikana tarvittavien tukitoimien järjestämiseksi sekä sijoitukseen liittyvien tavoitteiden ja vangin vapautumiseen liittyvien toimenpiteiden yhteensovittamiseksi. Vankila selvittää myös, osallistuuko

kunta vangin sijoituksesta aiheutuviin kustannuksiin ja varmistaa, huolehtiiko kunta vangin jatkohoidon järjestämisestä rangaistusajan jälkeen. Yhteistyössä kunnan kanssa on huolehdittava siitä, että vangin kuntoutus tukee kunnassa mahdollisesti valmisteltavaa aktiivointi-, hoito-, huolto- tai kuntoutussuunnitelmaa.

8. SIOITUSTEN MAKSAJA

Vangin kotikunta yksinään maksoi neljän sijoitetun kuntoutuksen vankila-aikana. Heidät oli sijoitettu päihdehuoltolaitokseen. Rikosseuraamusvirastolla oli vuonna 2005 erillinen määräraha (260 000 euroa) käytettävänä vankien sijoitukseen ulkopuoliseen laitokseen ja ehtona sen käytölle oli muun muassa se, että rahoitusta ei voida muuten järjestää. Mikäli vangin kotikunnalla ei ole ollut mahdollisuutta maksaa sijoituksen aiheuttamia kuluja kokonaan, niin vankila on anonut osaan kuluista määrärahaa Rikosseuraamusvirastolta. Kotikunta ja Rikosseuraamusviraston yhdessä kustantamia sijoituksia toteutettiin kuusi, joista kaksi sijoitettiin Silta-Valmennusyhdistykseen ja muut päihdehuoltolaitoksiin.

Rikosseuraamusvirasto käytti sijoituksiin varatun määrärahan kokonaan, eikä kaikkia suunniteltuja loppuvuoden sijoituksia voitu tehdä määrärahan loppuessa kesken. Rikosseuraamusviraston kokonaan kustantamana toteutettiin 24 sijoitusta. Näistä Rikosseuraamusvirasto maksoi 16 Silta-Valmennusyhdistykseen sijoitetun kuntoutuksen pääsääntöisesti siten, että vankilat maksoivat kustannukset ensin itse ja laskuttivat ne sitten Rikosseuraamusvirastolta.

Laitoksissa hoitopäivän hinta vaihteli 79 – 220 euroa. Keskimääräinen sijoitus maksoi noin 7500 euroa.

9. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Vankilan ulkopuoliset sijoitukset otettiin käyttöön vuonna 2000, mutta edelleen sijoitukseen on päässyt vain hyvin marginaalinen ryhmä vangeista. Rahoitukselliset ongelmat, sijoitusten työläys sekä asenneongelmat ovat vaikuttaneet siihen, ettei ulkopuolinen sijoitus vieläkään ole riittävästi hyödynnettävissä vapauttamistilanteessa. Vuonna 2005 sijoituksia tehtiin vähemmän kuin mitä moneen vuoteen on tehty, sillä kunnat osallistuvat entistä vähemmän sijoitusten kustannuksiin. Huomioitava on myös, että vuonna 2004 vankeja sijoitettiin ennätysmäärä (50) ja osa näistä kustannuksista otettiin vuoden 2005 määrärahavarauksesta. Uusi vankeuslaki astuu voimaan lokakuussa 2006, jolloin otetaan käyttöön valvottu koevapaus, jota voidaan käyttää ulkopuolisen sijoituksen asemasta jo laituskuntoutuksen aikana sekä myös kuntoutuksen jälkeisessä jälkihoidossa. Valvotun koevapauden kannalta ulkopuolisesta sijoituksesta saadut kokemukset ovat merkityksellisiä.

Sijoitukset ovat yleensä hyvin valmisteltuja ja yhteistyö vankiloiden ja kuntoutuslaitosten kesken on toiminut hyvin. Sijoitusprosessin valmistelu ja toteutus on kuitenkin hyvin työläs ja vaativa sekä henkilökunnalle että myös vangille. Sijoitettuja vankeja oli yhteensä 34, joista 3 oli naista. Sijoitusta on käytetty hyvin erilaisten vankien kohdalla: heidän ikänsä, kertaisuutensa, rikoksensa ja tuomion pituus vaihtelivat huomattavasti. Hoitoajat päihdehuoltolaitoksissa olivat melko lyhyitä: hieman yli puolella sijoitetuista kuntoutus on kestänyt alle 3 kuukautta. Silta-Valmennusyhdistyksessä sijoitetut ovat olleet kuntoutuksessa usein yli 3 kuukautta, muutama yli puoli vuottakin. Vangin kokonaiskuntoutusaika kuitenkin käytännössä muodostunut pidemmäksi, koska kuntoutus on yleensä alkanut jo vankilassa, ja joidenkin kuntoutus jatkuu myös vankeusrangaistuksen päättymisen jälkeen kunnan sosiaalitoimen kustannuksella.

Ulkopuolista sijoitusmahdollisuutta käytti 21:sta vankilasta yhteensä 15 vankilaa, joista suurin osa oli samoja vankiloita kuin aikaisemmin. Ulkopuolisia sijoituksia ei käyttänyt lainkaan kuusi suljettua vankilaa, tosin niistä kahden avolaitososastolta sijoituksia tehtiin. Kaksi avolaitosta ei sijoittanut yhtään vankia, eikä neljästä avolaitososastoista tai työsiirtolasta tehty yhtään sijoitusta. Muutama näistä vankiloista ei ole käyttänyt mahdollisuutta ulkopuoliseen sijoitukseen vielä lainkaan sen toteuttamisaikana. Jotkut vankiloista olivat aktiivisempia ja sijoittivat vankeja sekä päihdehuoltolaitoksiin että Silta-Valmennusyhdistykseen.

Päihdehuoltolaitoksia, joihin vankeja sijoitettiin, oli vuonna 2005 yhteensä 8, mikä on kolme laitosta vähemmän kuin edellisellä vuonna. Eniten sijoituksia tehtiin Ridasjärven päihdehoitokeskukseen. Käytetyt päihdehoitolaitokset ovat vaihdelleet jonkin verran vuosittain. Laitoksien valintaan ovat vaikuttaneet vangin koti- tai asuinkunnan toivomukset, jotka ovat olennaisen tärkeitä, sillä kuntoutusta on usein tarkoituksenmukaista jatkaa vapautumisen jälkeen vangin kotikunnan rahoittamana. Lisäksi päihdehuoltolaitosten valintaan ovat vaikuttaneet hoitopaikan sijainti suhteessa vankilaan, hoitovuorokauden hinta, henkilökunnan käsitys hoidon laadusta, henkilökunnan aikaisemmat yhteistyökemukset, mahdollisesti aikaisemmin asiakkaana olleen vangin kokemus hoidosta sekä vangin toivomus sijoituspaikasta. Keskeisenä kriteerinä hoitopaikan valinnalle koti- ja asuinkunnan suosituksen lisäksi tulee olla vangin yksilöllinen tarve. Valvonnan kannalta hoitopaikan läheisyydellä on merkitystä.

Useimman vangin sijoitus toteutui suunnitellun mukaisesti ja monen jälkihoito jatkui laitoshoidon jälkeen. Kaikista sijoitetuista vangeista kuuden vangin sijoitus keskeytyi. Vaikka sijoitettavat valitaan huolellisesti vankilassa kuntoutukseen osallistuneista, etukäteen ei voida täysin varmasti ennustaa onnistumista hoitolaitoksessa, jossa valinnan mahdollisuudet ovat erilaiset kuin vankilaympäristössä.

Ulkopuolinen sijoitus mahdollistaa asteittaisen yhteiskuntaan sijoittumisen vankilasta vapauduttua. Se tarjoaa pehmeän laskun siviiliin, johon on sisältynyt tarvittavien taitojen oppimista, omien asioiden kuntoon saattamista ja totuttelua ulkopuolisen yhteiskunnan vaatimuksiin. Lainrikkajille palveluita on vähän saatavilla, joten Silta-Valmennusyhdistyksen kuntoutuspalvelut ovat tärkeitä silloin kun vanki tarvitsee laaja-alaisempaa kuntouttavaa toimintaa kuin päihdehuoltoa elämänhallintataitojen lisäämiseksi. Päihdehuoltolaitokseen sijoittaminen on taas perusteltua silloin kun vangin päihdeongelman käsittely vaatii intensiivistä huomiota.